

**„Lét megrögzött keretek között” - Roma gyermekek tanulmányi
helyzete az oktatási rendszerben, munkaerőpiaci jövőképe**

TDK DOLGOZAT

KÉSZÍTETTE:

Horváth Roxána
Gyógypedagógia szakos hallgató

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Komjáthy Zsuzsanna
egyetemi adjunktus

Miskolc

2024

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés, témaválasztás indoklása

I.1. A kutatás célja, szakirodalom áttekintése.

I.2. Kutatási kérdések

II. „Lét megrögzött keretek között” – Kutatás bemutatása

II.1. A kutatás Módszertan

II.2. Kutatási minta bemutatása

II.3. Kutatási eszközök

II.4. Kutatási kérdések megválaszolása

III. Dolgozat összefoglalás

Bibliográfia

Mellékletek

I. Bevezetés, témaválasztás indoklása, kutatási célok meghatározása

A roma gyermekek tanulmányi és az ebből adódó későbbi munkaerőpiaci helyzetével, jövőképükkel való foglalkozás véleményem szerint egyre inkább aktuálissá váló téma a mai magyar társadalomban, amellyel foglalkozni kell. Ennek oka, hogy a roma lakosság száma a csökkenő népesség ellenére jelentős mértékben emelkedik Pénzes¹ és munkatársai szerint hazánkban ugyanakkor a Központi Statisztikai Hivatal 2022-es Népszámlálási adatai szerint, 2011 és 2022 között 318 ezer fővel, 19%-kal nőtt a 65 éves vagy annál idősebb népesség száma és teljes népességen belüli aránya. Ezzel párhuzamosan viszont a 0–14 éves gyermekek csoportja kismértékben, míg a 15–64 éves aktív korúaké számottevően csökkent² ami arra enged következtetni, hogy a jövőben az eddig kisebbségként számon tartott roma lakosság egyre dominánsabb helyet fog betölteni a teljes népességen belül. Mindez komoly társadalmi kérdéseket vet fel, amellyel számolni kell.

Számomra különös jelentőséggel bír a kutatási téma körül járása, mivel én is roma származású főiskolai hallgató vagyok, aki a „lét megrögzött kereteiből” kilépve keresi helyét a társadalomban. Az útkeresés nem volt mindig és minden körülmények között felhőtlen, mivel életem során, jó néhányszor feltették számomra is azt a kérdést, milyen nemzetiségűnek vallom magam? A kérdés megválaszolása akkor még nem volt annyira könnyű számomra, mivel gyermekként nem éreztem át kellőképpen ezeknek a szavaknak a jelentőségét és súlyát. Fiatal felnőtt koromban már elgondolkodtatott a kérdésfelvetés, mivel új értelmet kapott ezeknek a szavaknak a jelentése, érzelmi, lelki súlya számomra, - azt sugallva, hogy nem vagyok egyenrangú tagja a társadalomnak.

Manapság roma gyermeknek születni jó néhány hátráltató tényezővel jelent egyet, mégpedig másságot, kívül állóságot takar, amit, ha szeretnénk, ha nem, kísérő jelensége lesz egész életünknek, mely mindennap egy újabb megpróbáltatást jelent számunkra. Roma gyermekként nehéz feldolgozni azokat külső, a többségi társadalom felől érkező negatív ingereket – sokszor már az iskolában – melyet tisztán látunk, érzünk, amelyekről igyekszünk nem tudomást venni. A pszichológia ezt a jelenséget egyszerűen csak elfojtásnak hívja, mely nem más, mint a tudatos emberi cselekedet egyfajta önvédelmező mechanizmusa, amely az adott- aktuális pillanatban kifejti ugyan az elérni kívánt hatását, a – nemtörődömséget – de

¹ Pénzes et al. 2018, p. 3.

² KSH, 2022. A népesség főbb korcsoportonkénti összetétele
https://nepeszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes_adatok/#/8 (Letöltve: 2024. 04. 20.)

egyben hosszú távú raktározása olyan lelki sebeket építhet ki bennünk, amelyeknek hatása a lélek sérüléséhez vezethet. Életem során, csak úgy, mint mindenki más, én is kaptam ilyen hegeket, melyek nehezen gyógyultak, de egyúttal segítettek a tovább lépésben. Ezekből épülhettem, és tanulhattam.

Véleményem szerint a gyermekkor az egyik legfontosabb időszak egy ember életében. Vannak, olyan személyek, akiknek nagyon szép gyermekkor adatik meg, és vannak olyanok, akiknek ideje korán felnőtté kell válniuk, ezek közé tartoznak a roma gyerekek is, hiszen ők már kis gyermekként megtapasztalják a társadalmi kirekesztés következményeit mely segíti őket a felnőtté válásban, s melytől a család sorsdöntő, és egyben mindennek alapját képező egysége sem tudja megvédeni őket. Nem mi választjuk hová születünk, ám tudnunk kell a megfelelő pillanatban, lábra állni. Ebben a nehéz küzdelemben az egyik legfontosabb dolog a fejlődés. Ehhez tanulnunk kell, tapasztalnunk, gyakorolnunk, egy élethosszon át.

Amikor elhatároztam, hogy megírom ezt a dolgozatot, a fentebb leírt szavak jártak a fejemben. Elgondolkodtam, hogy vajon milyen tényezők állhatnak annak háttérében, hogy a tanulás, fejlődés a roma emberek jelentős százalékánál már gyermekkorban megreked egy alacsony szinten. Tény, hogy ezeknek a gyerekeknek többsége sajátos nevelési igényű (továbbiakban: SNI) státusszal rendelkezik, melyet, ha nem megfelelő módon kezel a többségi pedagógus, valamint a társadalom akkor jelentős mértékben csökkenti a tanulási motivációt az önbizalommal párhuzamosan, melynek következményeként a gyermekben a tovább tanulási igény háttérbe kerül és motiválatlanná válik a fejlődés tekintetében. Napjainkra, a roma gyermekek iskolai szerepe egyre fontosabbá válik, mivel a roma népesség száma egyre növekszik hazánkban a többségi társadalommal ellentétben, amit a korfa³ adatok is igazolnak.

A roma népesség társadalmi megítélése a többségi társadalom szemszögéből cseppet sem mondható kedvezőnek. Az emberi kapcsolatokat áthatja az ember-ember iránti megvetés mind a roma, mind pedig a többségi társadalom felől, melyet áthat a megkülönböztetés, kirekesztés tendenciája, társulva a makacsság, a kompromisszum kötés háritásával, a felek egyöntetű álláspontjaik melletti kitartásával – kibékíthetetlen ellentétet generálva.

Az adatok évről évre megújulnak, ezért folyamatos nyomon követést igényel a választott téma, aminek kutatására vállalkoztam. Tudomásom szerint TDK dolgozat még nem készült-e három egység együttes vizsgálatáról, ezért egyedülálló ebben a tekintetben.

³ Szabóné Kármán Judit: *A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete, mentális állapota* PhD értekezés. Pécs, 2012.

Azért vállalkoztam ennek a dolgozatnak a megírására, egyrészt mert úgy gondolom, hogy a kutatásomban jelölt három fő vizsgálódási terület úttörő témákat fed le abban a tekintetben, hogy a roma gyermekek tanulási motivációját, munkaerőpiaci jövőképét, továbbá társadalmi megítélését külön vizsgálta már ugyan előzetesen kutatás (Bass, 2006; Szabóné, 2012; Gulyás, 2018). azonban egy kutatáson belül nem folyt még vizsgálat a fentebb említett témakörökben. A dolgozat megírásának további célja, hogy a többségi társadalom jobban megértse a roma gyermekek helyzetét annak javításának fontosságát, célt és értelmet adva számukra jövőképük alakításához, mely egyúttal a társadalomba való beilleszkedés alapját is jelenti számukra.

„Részben a saját félelmeink az oka annak, hogy eltoljuk magunktól a szegénység problémáját. Pedig ha ezt a nemzedéket nem fogjuk kézen, húsz év múlva, tekintve, hogy valóban több gyerekük születik, egy iskolázatlan tömeggel már nehéz lesz bármit is kezdeni.”

Bass László⁴

I.1. Szakirodalom áttekintése

A roma gyermekek mai és régebbi meglátások szerint a mélyszegénységben élő gyermekek megnevezést kapták, amellyel együtt jár a szegregáció. Mindez a családi háttérükből, szociális helyzetükből adódik. Aggasztónak találom, hogy az integrált nevelésben – oktatásban is egyre növekszik az arányuk. Az sajátos nevelési igény (továbbiakban: SNI), a beilleszkedési tanulási magatartási nehézség (továbbiakban: BTMN), a hátrányos helyzet (továbbiakban: HH), és a halmozottan hátrányos helyzet (továbbiakban: HHH) szinte kivétel nélkül minden roma gyermeknél fennáll. Bass László szociológus szavait idézve „*a fogyatékos és a szegénység sokszor jegyben jár.*” „*A szegregációt mi magunk tartjuk fenn*”⁵ Az analfabéta jelző máig használatos a roma kisebbségi csoport megrögzött sztereotípiájaként. Ennek oka lehet az egyre alacsonyabb iskolai végzettségük, melynek háttérében a korai iskolaelhagyás áll. Több kutató foglalkozott annak a kérdésnek a vizsgálatával, hogy miként alakul a cigány gyermekek tanulási motivációja és a kötelező tankötelezettség letöltése. Többek között Bass László (2006, 2008, 2023) számos munkájában vizsgálta a roma gyermekek általános iskolai

⁴ Interjú: Bass, 2023, <https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szocio-logussal/> (Letöltés: 2024. 04. 19.)

⁵ Interjú: Bass, 2023, <https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szocio-logussal/> (Letöltés: 2024. 04. 19.)

lemorzsolódásának okait. Ugyancsak a témával foglalkozott, ezért hasznos adatokkal szolgál számunkra Szabóné Kármán Judith (2012) doktori disszertációja, melyben konkrét adatokkal igazolja, hogy csak az általános iskola elvégzése a cél a roma gyermekeknél, mely segédmunkán túl kvalifikáltabb munkavállalást nem tesz lehetővé számukra. Gulyás Klára (2018) megállapítása szerint nagyarányú a cigány fiatalok lemorzsolódása, és évek óta nem javulnak a továbbtanulási esélyeik.⁶

A tanulási motiváció meglétének, esetleges hiányának vizsgálata, a munkaerőpiaci jövőkép alakulásának szempontjából rendkívül fontos. A családfő munkavállalói státuszát meghatározónak tekinti Fejes a roma gyerekek esetében, mely véleménye szerint „összefüggésben áll az apák munkahelyi integrációjával.”⁷ A tanulási motivációjukat befolyásolhatja a többségi társadalomhoz tartozó gyermekek előítéletei nem függetlenül a pedagógusok által nyújtott mintáktól.⁸ Kende⁹ meglátása szerint az oktatási rendszerben nem találkozunk „roma gyerek” kifejezéssel, helyette a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) megnevezés található, mely fogalom meglátásom szerint determinálja a társadalmi megítélésüket és a munkaerőpiaci lehetőségeiket. Báder Iván¹⁰ doktori értekezésében tovább erősíti annak tényét, hogy a roma gyermekek többsége sajátos nevelési igényű és egyúttal HHH tanulóknak számítanak az integrált oktatásban.

A szakirodalom feldolgozása után bennem a következő gondolatok fogalmazódtak meg a témával kapcsolatban. A roma gyermekeknél a szociális helyzet (HHH) a sajátos nevelési igény (SNI) léte fontos szerepet kap a tanulmányaik, munkaerőpiaci lehetőségeik, valamint társadalmi megítélésük tekintetében, melyhez nagymértékben hozzájárul a családi attitűd melynek szerepe abban hangsúlyos, hogy segítse őket a „lét megrögzött kereteiből” való kilépéshez.

I.2. Kutatási kérdések

Kutatási kérdéseim megfogalmazását három fő téma köré csoportosítottam a szakirodalom feldolgozása után, további öt kérdés mentén, amelyek meglátásom szerint előre vetítik a roma gyermekek jövőképét:

Tanulás:

⁶ Gulyás, 2018, p. 51.

⁷ Fejes, 2005, p.9.

⁸ U.o.

⁹ Kende, 2008. https://epa.oszk.hu/01300/01326/00097/MV_2008_03_04.htm (Letöltés: 2024. 04. 20.)

¹⁰ Báder, 2019, p. 138.

K₁: Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a roma gyermekeknél mennyire tudatos a tanulási motiváció a jövőképük alakításánál.

K₂: Feltételezésem szerint, a roma gyermekek többsége az általános iskolákban SNI és BTMN státuszúak, melynek háttérében az életkörülmény, és a kellő motiváltság hiánya állhat mind a gyermekek és mind az általános iskolák részéről

K₃: Feltételezésem szerint a roma gyerekek többségének nem célja a középfokú ismeretek megszerzése és a szülői háttér sem ösztönző, mert nem látnak érvényesülési lehetőséget a társadalomban kisebbségi létükből adódóan.

Munkaerőpiac:

K₄: Feltételezésem szerint, a roma emberek alul reprezentáltak a munkaerőpiacon, melynek több oka is lehet- a megfelelő iskolai végzettség hiánya, - a munka hasznosságáról, mint társadalmi értékről vallott eltérő nézeteik, - továbbá a többségi társadalom hozzáállása a foglalkoztatásukhoz

Társadalmi megítélés:

K₅: Feltételezésem szerint, a mai társadalmi megítélések mögött, roma és magyar nemzetiségű ember között a kultúrák által öröklött szokások állhatnak, melyek egymás felé diszkriminatív cselekedeteket vonhatnak maguk után, melyben egyik fél sem hajlandó tiszteletet tanúsítani megfelelő alkalmazkodási hajlandósággal közelíteni.

II. „Lét megrögzött keretek között” kutatás bemutatása

II.1. Módszertan

Kutatásomban a kevert módszertanon alapuló kutatási stratégiát választottam. A kvantitatív, vagy kvalitatív módszerek önálló alkalmazása nem biztos, hogy minden kutatási problémára önmagukban teljeskörű választ képesek adni. A módszerek közötti választás kényszere, gyakran korlátozza a kutatói munkát, ezért egyre gyakrabban ötvözik egy kutatáson belül a kutatók ezt a két módszert (Robert & Povee, 2014).

A cigányság társadalmi és munkaerőpiaci jelenlétének vizsgálata, az attitűdök értelmezése, az összefüggések több szempontú megértése, a téma teljeskörű vizsgálatát igényelte. A saját kutatási célhoz alkalmazkodó, egységes módszertani háttér felállítása azt gondolom, hogy a kutató feladata, mely rendkívül alapos körültekintést igényel. *A kutatási módszerek megválasztásakor egyrészt arra törekedtem, hogy segítségével a témához kapcsolódó kevésbé ismert részletek is felszínre kerüljenek, másrészt, arra, hogy az alapvetően feltáró jelleggel végzett kutatási eredményeket a későbbiek folyamán esetleg egy nagyobb mintán is ellenőrizni lehessen. A kutatási célkitűzéseimhez ebből adódóan, a kevert módszertanon alapuló kutatási módszer illeszkedett.*¹¹

II.2. Kutatási minta

A kérdőívek felvételére egy Miskolchoz közeli községet választottam. A település lélekszáma 1-2000 fő közé tehető. A helyi általános iskola nyolcadik osztályával sikerült kitöltenem a kérdőíveket, melyre személyes jelenléttel került sor, mind a gyermekek, mind a magam részéről. Tizenöt főt sikerült a mintába beválasztanom. A minta kiválasztása véletlenszerű mintavétel alapján történt. A személyek nemi megoszlásának tekintetében törekedtem az egyensúly biztosítására, de a körülmények mindezt nem tették lehetővé, mert a lányok aránya magasabb volt, mint a fiúké. A mintámba végül is hat (6) fiú és kilenc (9) lány került be (N=15 fő). Életkorukat tekintve a hat fiúból hárman 14 évesek voltak, ketten 15 évesek, míg egy fő 13 éves volt. A lányok hárman 15 évesek, négyen 14 évesek, egy fő 13 éves további egy fő nem jelölte meg az életkorát. A kérdőívek kitöltéséhez kértem a szülők hozzájárulását¹². Miután a hozzájárulást megkaptam, a gyerekeket informáltam annak kitöltésére vonatkozóan, tekintve, hogy a nem igazán voltak

¹¹ Komjáthy, 2017, p. 43.)

¹² 3. Melléklet

tisztában azzal, hogy mit is tartanak a kezükben. Voltak olyan gyerekek, akik nem ismerték a kérdőív szó fogalmát annak funkcióját tehát ennek fogalmát is tisztáznom kellett számukra. A kitöltés során néhány alkalommal elbizonytalanodtak, ezért kérdeztek, én pedig objektív módon igyekeztem érthetőbbé tenni számukra a nehézkesnek bizonyuló kérdések értelmezését.

A mintába bekerült gyermekek a roma népességen belül megítélésem szerint középkategória alatt lévő családok gyermekei voltak. Középkategória alsó határa alatt azt a társadalmi státuszt értem, melyben a szülők gazdaságilag aktív tagjai ugyan a társadalomnak, de ugyanakkor a megszerzett javak tekintetében jövedelmük csak az alap szükségleteik kielégítésére elegendőek. Tóth (2016) megfogalmazásában a középkategória alsó határa „jövedelemeloszlás középértékétől 20%-kal feljebb, illetve lejjebb levőket nevezzük (jövedelmi) középrétegnek. Akiknek ennél kevesebb van, de még a szegénységi küszöb (általában a medián jövedelem 60%-a) fölötti jövedelemmel rendelkeznek, azokat az „alsó jövedelmi középrétegbe” soroljuk.”¹³

II.3. A kutatás eszközei

Dolgozatom kutatási eszközeiként a kérdőívet¹⁴ (kvantitatív) és az interjút¹⁵ (kvalitatív) alkalmaztam.

Kérdőív

A kérdőívek egyik nagy előnye, hogy rövid időn belül, nagymennyiségű adatokra tehetünk szert általuk, melynek statisztikai úton történő feldolgozása lehetővé teszi az eredmények gyors összesítését. Hátránya, hogy az információkhoz közvetett úton jutunk, melyben megkérdőjelezhető a válaszadó őszintesége.

Kérdőívem kérdéssorainak összeállításánál törekedtem a megbízhatóságra, melyről Rác és munkatársa a következőképpen vélekedik: „egy kérdőív megbízhatósága (reliabilitása) azt fejezi ki, hogy az adott mérőeszköz mennyire pontosan, korrektül, megbízhatóan mér, vagyis ideális esetben mekkora „mérési hibával” dolgozik.”¹⁶

Kutatásom során tizenöt kérdőív felvételére került sor. A kérdőívek kitöltése előtt beválás vizsgálatot (próbakitöltés) végeztem három fővel. A beválásvizsgálat eredményeként a 13.

¹³ Tóth, 2016, p.76.

¹⁴ 1. számú melléklet

¹⁵ 2. számú melléklet

¹⁶ Rác et al. 2002. p. 587-603

számú kérdésen módosítanom kellett, mert nem szolgálta a kutatási kérdéseim megválaszolását. A kérdőívet valamennyi kitöltő értékelhető módon töltötte ki.

A kutatás során tizenöt kérdést tettem fel a kitöltők számára. A kérdések típusaikat tekintve eldöntendő (10) és részben kifejtős (5) kérdések voltak.

Félig strukturált Interjú

A félig strukturált egyéni interjúk által kapott „...adatokat, nem tesszük számszerűvé, hanem segítségükkel leírunk egy jelenséget, jellemzőt, vagy összevetjük őket az elmélettel, esetleg az összefüggéseket keressük a dolgok között.”¹⁷

A kérdések sorrendisége kötött, egymásra épülnek, egymás kiegészítői. A válaszok rögzítése az interjú alanyok elhangzott hiteles információi alapján történik. Lehetőség van az egyes kérdésekre visszatérni, amiket minden személynek ugyanabban a sorrendben és szó szerint kell feltenni, mindez az interjú alanyok válaszainak különbözőségét szolgálja, amely az összehasonlíthatóságot segíti elő. Hátránya, hogy kevésbé van lehetőség a mélyebb beszélgetésekre¹⁸.

A tematikus kvalitatív interjú a köznapi élet valamely jelenségének feltárására irányul, az egyén perspektívájából megélt tapasztalatokat mutatja be¹⁹. Az egyéni interjúk anyagát, az előzetesen körvonalazott kérdésekre adott válaszoknak megfelelően témakörökbe rendeztem, majd rögzítettem.²⁰

Az interjúkat négy (4) fővel vettem fel, bár törekedtem a nemek arányának egyenlő megoszlására, az interjúk felvételére csak a lányok vállalkoztak, akik korukat tekintve tizenhét évesek voltak. Valamennyien Miskolc környéki középiskola tanulói voltak. A családi hátterüket tekintve minden feltétel adott ahhoz, hogy folytathassák tanulmányaikat.

A végleges interjúk felvétele előtt, egy fővel végeztem próbainterjút, minek eredményeként nem kellett az interjúkérdéseimen módosítanom. A válaszokat hangrögzítőn rögzítettem az alanyok beleegyezésével.

¹⁷ Babbie, 2001, p.412.

¹⁸ Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger http://media.ektf.hu/levelezo/orai_anyagok/interju.pdf
(Letöltés: 2024. 04. 20.)

¹⁹ Szokolszky, 2004

²⁰ M. Nádasi, 2004.

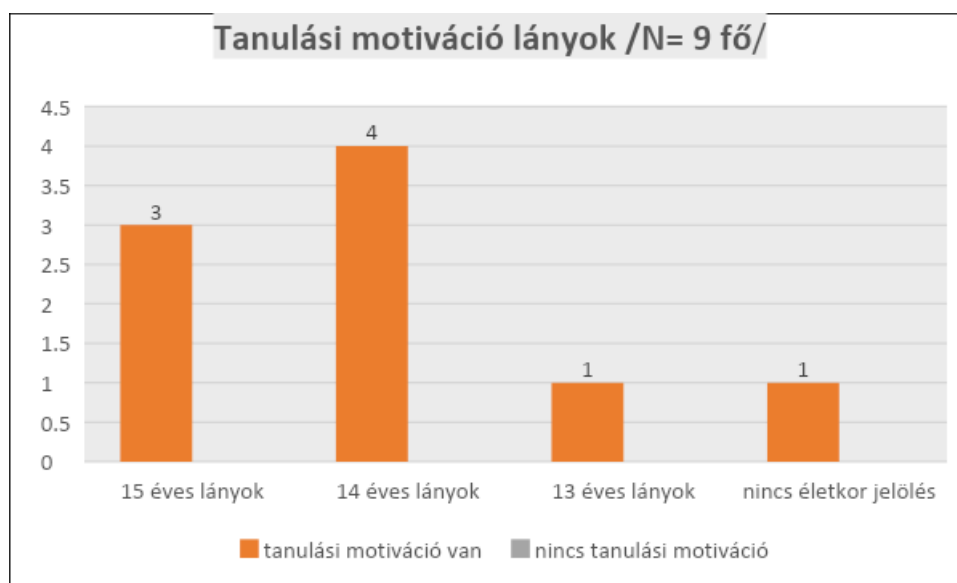
III. Tényleges kutatás bemutatása

a) Fő kérdéskör: tanulási motiváció

Kérdőívek adatai

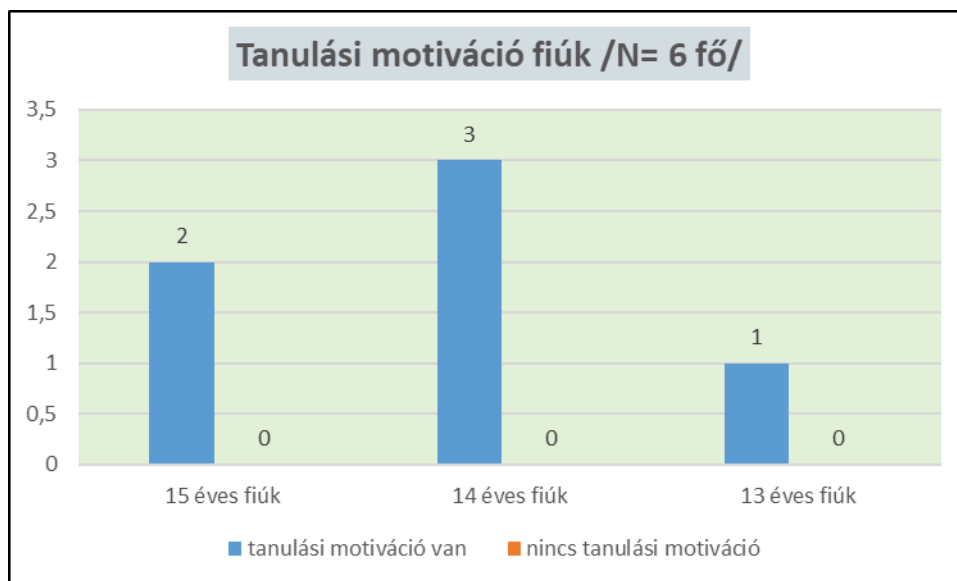
K₁: Az első kutatási kérdésemre, mely a tudatos jövőkép alakítására vonatkozott a tanulási kérdőívet kitöltő lányok (1. ábra) és fiúk (2. ábra) az ábrákon látható módon egyértelműen úgy nyilatkoztak, hogy fontosnak tartják a tanulást a jövőjüket illetően.

1. ábra

Forrás: saját készítés

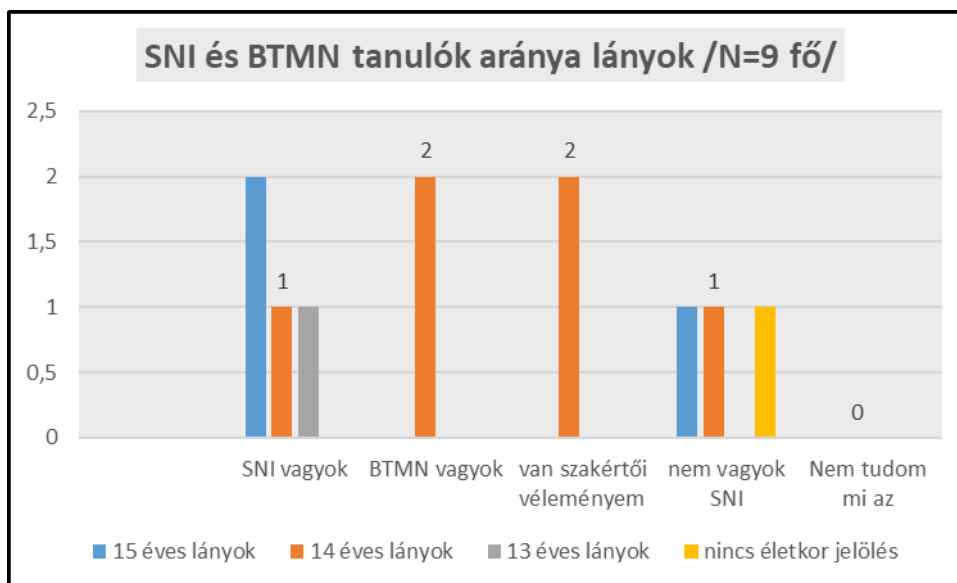
2. ábra.

Forrás: saját készítés

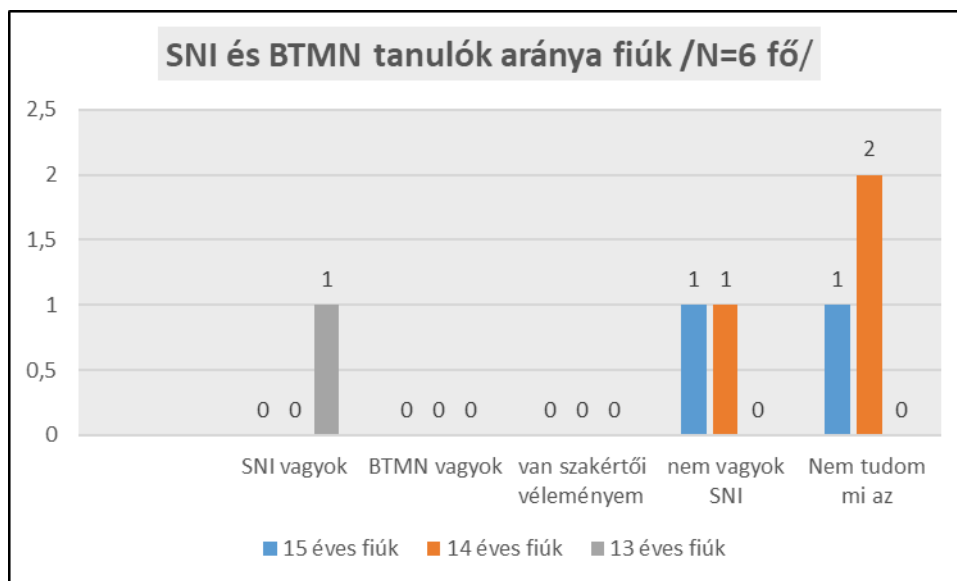
K₂: A második kutatási kérdés a sajátos nevelési igény, illetve a BTMN tanulók arányát mérte fel a mintában amelyet a 3-as és 4-es ábrán mutatok be.

3. ábra

forrás: saját szerkesztés

4. ábra.

Forrás: saját készítés

Annak ellenére, hogy a kérdőívek kitöltése előtt tisztáztam az alanyokkal, hogy mit jelentenek a leírt fogalmak, a 9 lányból 4 fő SNI, két fő BTMN tanulónak vallotta magát. A fiúk között egy SNI tanulónak, további kettő nem vallotta SNI-nek magát, 3 fő nem volt tisztában a fogalom jelentésével. Az osztályfőnökkel folytatott kontroll beszélgetés során kiderült, hogy valójában csak két fő BTMN tanuló van az osztályban azok is a lányok között.

A sajátos nevelési igényre vonatkozó pontjait a kérdőívnek (3-as és 4-es kérdés) nem tudta értelmezni a kérdőívet kitöltő gyermekek többsége, mivel nem voltak tisztában a kérdésekre adott válaszukból következtethetően a fogalmak tényleges jelentésével. Annak ellenére, hogy nem vallották magukat sem SNI, sem pedig BTMN tanulónak a kérdőív ezen pontjaiban azt a választ adták, hogy nem kapják meg a státuszoknak megfelelő megsegítéseket. A kérdőívet kitöltők többsége (8/fő) azt nyilatkozott, hogy azért szeret iskolába járni, mert barátságos légkör veszi körül, míg további 5 fő azért, mert szeret új dolgokat tanulni. Két fő pedig mind a két ok miatt kedveli az iskolát. A fiúk felének (3 fő) tanulási motivációját nem csökkenti az időnként előforduló negatív diszkrimináció. A lányok (9fő) egyöntetűen pozitív tapasztalatokról számoltak be és úgy nyilatkoztak, hogy iskolás éveik alatt mindenki segítőkész volt velük és egyforma bánásmódban részesítették őket a többségi társadalom tagjaival.

Félig strukturált interjúk adatai

Fő kérdéskör: tanulási motiváció

A négy interjúalanyból egy fő volt BTMN tanuló, aki előnyként élte meg státuszát, mivel megkapja a törvény által előírt könnyítéseket. Valamennyien azt nyilatkozták, hogy szeretnek iskolába járni. Nem feltétlen a közösség miatt, hanem a tanulás iránti vágy motiválja őket.

Az interjúalanyok egybehangzó véleménye szerint „a tanulás a jövő kulcsa”, ezért mindenképpen érdemes a tanulmányokat folytatni, tovább képezni magukat.

A középiskolás lányok szerint tanulmányaik során látszólag mindenki kedves volt velük, azonban a többségi társadalom diszkriminatív hozzáállása érzékelhető volt számukra a mindennapokban.

„Bár nem mondják ki, de a viselkedésükkel éreztetik velem, hogy hová tartozom. Én más vagyok...”

Egy egyszerű osztálykirándulás is elegendő indok volt arra, hogy az osztályfőnök diszkriminatív módon azt feltételezze a roma származású tanulóról, hogy a kiránduláshoz szükséges összeg megfizetésére nem képes a család, így a tanulónak nincs helye a programban.

Interjúalanyok meglátásai a tanulással kapcsolatban:

„ Ha meghallom azt a szót, hogy „tanulás” a következők jutnak az eszembe: életcélok, oktatás, jobb jövő, motiváció”

„Szerintem érdemes tanulni, hogy megvalósíthassa mindenki a terveit, az álmait”

„ A tanulás a jövő megszerzése, a felnőtté válás kulcsa”

„ A tanulás önmaga is egy szakmának tekinthető, amely egy biztos pont a jövőre nézve”

b) Fő kérdéskör: munkaerőpiac

Kérdőívek adatai:

K₄: A kérdőívet kitöltők közül mind a lányok, mind pedig a fiúk azt nyilatkozták, hogy érdemes szakmát szerezni, mert megkönnyíti a munka világában való elhelyezkedést. Ennek ellenére arra kérdésre, hogy szándékukban áll-e egyetemi tanulmányokat folytatni, egy fő válaszolt „igennel”. A többség abban reménykedik, hogy sikerül nekik legalább az általános iskolát befejezniük. Két fő fontosnak tartja az általános iskola befejezése után a szakmatanulást.

A lányok többsége (6 fő) szeretne egyetemi tanulmányokat folytatni a jövőben. Hárman elegendőnek tartják a szakmaszerzést ahhoz, hogy boldogulni tudjanak az életben.

A kérdőívet kitöltő fiatalok (N=15) úgy gondolták, hogy megfelelő iskolai végzettséggel bárhol el tudnak helyezkedni. A munkavállalás lehetséges korlátaiként elsősorban alacsony

iskolai végzettséget (6 fő; 2 fiú és 4 lány) valamint a származást jelölték (3 fő; 1 lány és 2 fiú).

Félig strukturált interjúk adatai

Fő kérdéskör: Munkaerőpiac

Az interjúalanyok véleménye szerint rendkívül fontos a szakmaszerzés. Meglátásuk szerint egy szakma nem elegendő a mai világban szerencsésebb több lábon állni.

Interjúalanyok meglátásai a munkavállalással kapcsolatban:

„Minél jobban képzettek vagyunk az adott szakmákat illetően, annál biztosabb a jövő” mondta az egyik interjúalany.

„A képzettség segíthet abban, hogy elfogadjanak minket, elismerjenek és ez minél több lehetőséget ad számunkra.”

Az interjúalanyok többsége mindenképpen szeretne legalább főiskolai tanulmányokat folytatni. Egy közülük már be is adta jelentkezését a Miskolci Egyetemre, valamint Sárospatakra azzal a céllal, hogy védőnő lehessen.

A továbbtanulási terveik között a környezetvédelem, pedagógiatudományok és az egészségügy kapott kiemelt helyet. Tanulmányi céljaikat leginkább az anyagi biztonság elérése, a társadalmi elismerés, megbecsülés iránti vágy hatja át.

„Szeretnék valaki lenni az életben!”

Az interjúalanyok a munkavállalás legfőbb akadályaként a származást jelölték. Különösen hátrányos helyzetben vannak véleményük szerint a roma nők.

„Egy roma nő sokkal nehezebb helyzetben van, mint egy roma férfi, mert korlátozottabbak a lehetőségeik, Sokkal nagyobb erőfeszítéseket kell tenniük annak érdekében, hogy elfogadják őket a munkaerőpiacon.”

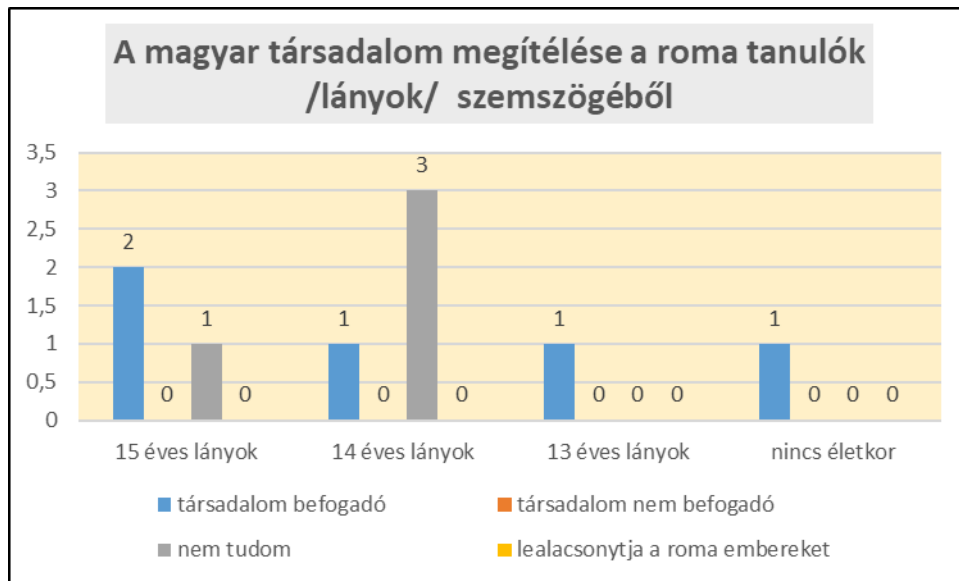
Az interjúkból az is kiderült, hogy a fiatal roma nők szakítani szeretnének a kulturális hagyományokkal, számukra elsődleges már a megfelelő anyagi helyzet megteremtése és másodlagos a roma kultúrában szokványos női szerep betöltése, mely azonos azzal a feladattal, hogy rendeljék alá magukat a családjuknak.

c) Fő kérdéskör: társadalmi megítélés

Kérdőívek adatai:

A kérdőívet kitöltő lányok többsége az 5. ábrán láthatóan alapvetően úgy ítélték meg a magyar társadalmat, hogy befogadók a roma emberek személyét illetően, senki sem fogalmazott meg negatív véleményt a kérdés megválaszolásakor.

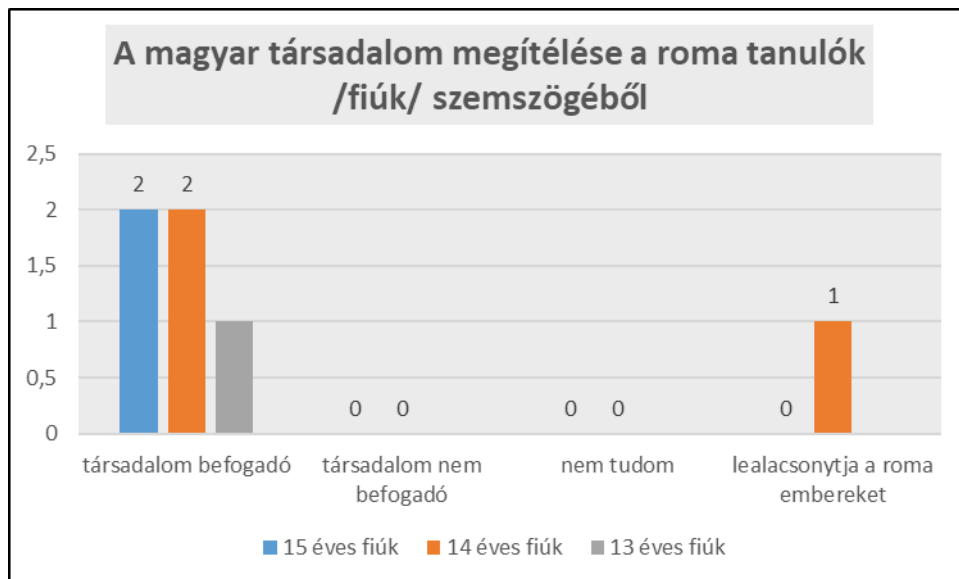
5. ábra.

Forrás: saját készítés

A fiúk többsége 6. ábrán láthatóan, hasonlóan a lányok véleményéhez befogadónak gondolja a magyar társadalmat, öt fő véleménye szerint. Mindössze egy fő gondolja úgy, hogy lealacsonyító a társadalom hozzáállása a roma emberekhez.

6. ábra.

Forrás: saját készítés

Félig strukturált interjúk adatai

Fő kérdéskör: társadalmi megítélés

Az interjúalanyok a nemzeti hovatartozás kérdésének tekintetében egyöntetűen roma származásúnak vallották magukat, és hangsúlyozták, hogy erre nagyon büszkék.

A középiskolás lányok meglátása szerint a magyar társadalom nem befogadó „Éreztetik velünk, hogy hol a helyünk!”

A megkülönböztetés számos formáját említették az interjúalanyok, mely megtapasztalható véleményük szerint a legváltozatosabb élethelyzetekben. Gyakran előfordul, hogy bevásárlóközpontokban a biztonsági őr végig kíséri őket a bevásárlás során, az alapvető bizalom megelőlegezése sincs meg részükről a bőrszín és a származás látható jelei miatt.

„Az a legjobb érzés, amikor belépek például egy drogériába és a biztonsági őr már a második lépéseknél a hátam mögött van...”

Az egészségügyi ellátásban hasonló negatív tapasztalatok találhatók, az orvosi hozzáállás tekintetében az interjúalanyok. A roma beteghez való orvosi hozzáállás egyértelműsíti a beteg hovatartozását, mely megkérdőjelezhetővé teszi az orvosi hivatás gyakorlásához szükséges eskütel roma emberekre vonatkozását: „Orvosi tudásomat a betegségek megelőzésére, a betegek testi-lelki javára, betegségük gyógyítására fordítom.”²¹

„Lekezelően, lealacsonyítóan beszélnek az orvosok, nincs bennük emberség!”

A kérdőív utolsó két kérdése arra irányult, hogy a kitöltők milyen akadályait látják annak, hogy egyenlő jogú polgárai lehessenek a társadalomnak. A kérdések nyitott kérdések voltak, így mindenki lehetőséget kapott a szabad véleménynyilvánításra.

A kérdőívet kitöltők (N= 15 fő) úgy vélekedett, hogy a magyar és roma népesség kultúrája (4 fő lány), szokásai, emberi meglátásai túlságosan eltérnek egymástól, még mindig nagyon sokat számít a hovatartozás és a bőrszín (2 fő lány és 3 fő fiú). További 4 fő (2 fiú és 2 lány) egyenlő jogú polgárnak érzi magát többséggel, szerintük nincsenek akadályok. Egy fő meglátása szerint még mindig nagyon nagy az emberek közötti fajgyűlölet, egy fő nem válaszolt a kérdésre.

Interjú alanyok

A kérdőívet kitöltőkhöz hasonlóan az egyenrangú társadalmi megítélés legfőbb akadályát a kulturális különbségekben, bőrszínben és a etnikai hovatartozásban látják.

„Nem látom a kompromisszumkötéshez vezető akarat meglétét a felek között. Túlságosan nagy az ellentét. Az emberi beállítottság meghatározó.”

²¹ Szarvasi Egészségügyi Szolgáltató Kft. Szemmelweis Egyetem orvosi esküje.
https://www.szakorvosi.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=194:eskue (Letöltés: 2024.04.20.)

Az interjúalany magyar barátaira hivatkozva mesélte el, hogy többen vannak közöttük olyanok, akik kedvelik a roma szokásokat és ez is bizonyítja, hogy az emberek attitűdje egymáshoz meghatározó.

Az interjúalanyok az emberi mivolt fontosságát hangsúlyozták, ezek alapján ítélnék meg másokat és nem pedig a hovatartozás alapján.

„Csak az ember számít!”

II.4. Kutatási kérdések megválaszolása

Dolgozatom három fő kiemelt kérdéskört tartalmaz, melyen belül vizsgálom roma fiatalok tanulási motivációját, ennek hatását a későbbi munkaerő-piaci elhelyezkedéseikre, továbbá azt a fontos tényezőt, hogy miként látják magukat kisebbségként a mai magyar társadalomban.

Az első kérdésem a roma fiatalok tanulási motivációját vizsgálta. A kérdőívekből és az interjú alanyok válaszokból, egyértelműen kiderült, hogy tanulniuk mindenképp érdemes, mert így fejlődnek, és tudnak tovább épülni. Azért járnak iskolába, hogy a megszerzett tudással tudatosan tudják alakítani a jövőjüket. Mind ehhez a szükséges feltételek adottak a kérdőívet kitöltők számára, amely alatt támogató családi légkört, és a megfelelő iskolai atmoszférát értették. Az interjú alanyok tekintetében nem volt egyértelmű a tanulási motivációt segítő pozitív iskolai közeg megléte. Az intézmény látogathatósága, az iskolai felszerelés biztosítása nem jelent hátrányt számukra megfigyeléseim szerint. Többségüknek célja a középfokú végzettség megszerzése, amely elhatározást a szülői háttér erőteljesen ösztönzi. Tisztában vannak az alacsony iskolai végzettség következményeivel, kedvezőtlen hatására a jövőbeni munkavállalási lehetőségeiket illetően, ezért a tanulásban látják a társadalomba való sikeres érvényesüléshez az utat, ehhez azonban részben szakítaniuk a hagyományos roma kulturális szokásokkal (a lányoknak), mely a nőt a család összetartójaként, másodlagos szerepkörbe ítéli – melyet megszeretnének valósítani, ahhoz, hogy boldogulni tudjanak.

A roma gyermekek- az eredményeket tekintve- tisztában vannak a munka szerzés feltételeivel, azoknak fontosságával. Konkrét célokkal, elképzelésekkel rendelkeznek a jövőképüket illetően. Egy részük a kellő akarat hiánya miatt, úgy véli a nyolc általános elvégzése elegendő számára. A többség viszont úgy gondolja, hogy minimum egy középfokú végzettség megszerzése fontos, elengedhetetlen a munkahelyi elhelyezkedés

szempontjából. Egyesek úgy vélik a fokozott képzettség nélkülözhetetlen egy szakember számára, a minél több szakirány ismerete, mert ebben rejlik a jövőjük kulcsa. Kutatási kérdésemben a roma emberek munkaerőpiaci helyzetét szemlélve az alulreprezentáltság nem igazolódott be abban a tekintetben, hogy ezek a gyermekek nincsenek tisztában a fentebb leírtakkal kapcsolatban. Igazolást nyert abban, hogy a roma gyermekek látótere a fiúk többségénél megreked a szakmunkás képesítésnél. Kutatási felvetésem, mely a kellő tanulási motiváció hiányára, és nem pedig a tudatos jövőkép alakítására vonatkozott nem igazolódott be.

A kutatás eredményei nem igazolták azt a feltételezésemet, hogy a roma gyermekek többsége SNI és BTMN státusszal rendelkezik, az általános iskolákban. Vélhetően ez a minta sajátosságából adódott, melynek igazolására vagy elvetésére egy nagyobb elemszámon folytatott kutatás keretei adhatnának pontos választ. A minta többsége nem tartozott egyik státusz alá sem, ennek ellenére többen e két csoportba tartozó gyermekek közé sorolták be magukat.

Dolgozatom harmadik kiemelt kérdéscsoportja, a társadalmi beilleszkedés lehetőségeit vizsgálta a mintán. A gyermekek többsége az eltérő kultúrákban, szokásokban látja a társadalmi beilleszkedés akadályait, továbbá az emberi beállítottság, attitűd fontossága hangsúlyos abban a tekintetben, hogy a két társadalom nem hajlandó kompromisszumot kötni egymással. A gyermekek döntő része tisztában van a roma származás hátráltató hatásával, ennek érdekében keres lehetőségeket ezeknek a hátrányoknak a csökkentésére, melyek érintik majd esetleges munkavállalói szerepüket - egyesek már most úgy gondolják, hogy a hovatartozásuk miatt, többet kell majd teljesíteniük munkahelyükön, hogy elfogadják, esetlegesen megbecsüljék őket. A mintán belül a lányok úgy vélik, hogy roma nőként sokkal nehezebb a kiszolgáltatottságot elkerülni, családanyaként, munkavállalóként, és állampolgárként- céljaikat elérni a társadalomban, ugyanis küllemük, kultúrájuk, kisebbségi létük miatt, a többség társadalom velük szemben bezárja az érvényesülés lehetőségének kapuit, melyek kinyitásához nagy erőfeszítésekre van, és lesz szükségük. A megrögzött létből való kitöréshez a tanulást látják a legfontosabb eszköznek. *„Bódis Kriszta Van Helyed Alapítványa az elmúlt tíz évben bebizonyította, hogy azok a roma fiatalok, akiket támogatnak a tanulás során, és ráébrednek, hogy van értelme képezniük magukat, nem szülnek korán.”*²² Fontosnak

²² Interjú: Bass, 2023,
<https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szocio-logussal/>
(Letöltés: 2024. 04. 19.)

gondoltam megemlíteni, hogy az életkor, a gyermekek érettsége sok mindent meghatároz. A fiatalabb korosztály látótere még túlságosan szűk ahhoz, hogy önmagán kívül túllásson, gyakran még saját magát is megkérdőjelezi, amely a gyermekkori naivitás velejárója. A kérdőívek, és interjúk eredményeiből kiderült az is, hogy az idősebb korosztály már képes összetettebb képet alkotni, átlátni a vele történő folyamatokat, megnevezni a megrögzött kereteit. A Kutatási kérdéseim harmadik nagy csoportja igazolást nyert abban a tekintetben, hogy részben nagy szakadék van a roma és a magyar emberek között, melynek oka a romák részéről az öröklött hagyományok, és az akarat hiánya mely elmondható a magyar emberekről is – majdhogynem kibékíthetetlen ellentétet generálva a két fél között.

„Azt kell mielőbb megértenünk, hogy ebben a végtelen kettészakadt társadalomban szükség van a közös akaratra, az erős, kiterjedt ellátórendszerre, de legfőképpen arra, hogy hosszú távon gondolkodjunk.”²³

Bass László

²³ Interjú: Bass, 2023,
<https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szocio-logussal/>
(Letöltés: 2024. 04. 19.)

III. Dolgozat összefoglalása

Dolgozatom feltáró, tájékozódó jellegű kutatás volt. A szakirodalmak alapján megalkotott kutatási kérdéseim, a három fő vizsgálódási területen (tanulás-tanulási motiváció; munkaerőpiac, elhelyezkedés- végül társadalmi megítélések) témakörben fogalmazódtak meg. Előttém már neves kutatók foglalkoztak ezekkel a témákkal, többek között Bass (2006), Szabóné (2012), Gulyás (2018). A kutatók közül Szabóné komplex módon vizsgálta a roma gyermekek oktatási, iskolázottsági, és társadalmi helyzetét, míg Bass és Gulyás elsősorban a társadalmi megítélés tekintetében folytattak vizsgálatokat.

Dolgozatom abban a tekintetben egyedülálló, hogy a három fentebb említett témakörrel egy kutatáson belül tudomásom szerint csak érintőileg foglalkoztak kutatók. Dolgozatom kevert módszertanon alakuló kutatási stratégiával készült. A kapott kutatási eredmények a dolgozat feltáró jellege miatt csak az adott mintára érvényesek. A három fő kutatási kérdés csoport közül az első melyben a roma fiatalok tanulási motivációját vizsgáltam – nem nyert igazolást. Ugyancsak elvetésre került a második nagy kérdéscsoportban felvetett probléma, melyben a munkaerőpiaci alulreprezentáltságot feltételeztem a roma fiatalok tanulási motivációjának hiányából adódóan – sem nyert bizonyítást. A harmadik nagy kérdéscsoport, mely a roma és magyar emberek közötti ellentétek vizsgálatára irányult bizonyítást nyert.

A roma és magyar emberek között fennálló kedvezőtlen társadalmi helyzet, amiről a kutatásomba bevont minta alapján képet kaptunk, véleményem szerint nem vetít előre ígéretes jövőt, szükség van a változtatásra, mert a legfrissebb statisztikai adatok alapján, melyet a KSH 2022-es adatai tartalmaznak - ezek a gyermekek a jövőben jelentős szerepet fognak betölteni. Ezért fejlődésüket biztosítani, egyben pedig kellő módon alakítani, vezetni kell. Ehhez a felek egyöntetű, együttes ereje, szándéka szükséges. Mindezek a

feltételek, napjainkban még nem adottak, melynek fő háttérében az egymás iránti diszkrimináció áll, amely olyan mély gyökereket eresztett, hogy azokat csak hosszas munka árán lehet átformálni. Fontosak a kultúrák által öröklött szokások, hagyományok, melyek főként a roma embereket kötik béklyóba, azonban azok már időt múltak, nem a mai fejlett társadalmi szükségleteket szolgálják.

A lét megrögzött kereteit a kirekesztettség, a fejlődés iránti vágy korlátozott megléte, és a változás iránti igény elutasítása – alkotják, és szilárdítják meg. Véleményem szerint már gyermekkorban el kell kezdeni lépéseket tenni ezeknek a vaskapuknak a kinyitására, és ehhez mindkét nemzetnek az aktív jelenléte szükséges. A gyermekek zseni korukban formálhatóak a leginkább, fontos, hogy milyen példákat látnak környezetükben, mert ezek a látott helyzetek strukturálják át gondolkodás módjukat, és lehetséges, hogy a nem a számukra megfelelő módon. Bass László a vele készült interjúból utal erre a fontos fejlődési korszakra: „*Abból indultunk ki, hogy a hároméves korig tapasztaltak döntő hatást gyakorolnak egy gyerek fejlődésére.*”²⁴

Mindig akadnak kivételek, éppen ezért a fennálló megrögzött előítéletek nem vetíthetők ki egy egész nemzetre, és ha csak egy ember is az a kivétel, nem szabad veszni hagyni, mert úttörő lehet mindenki számára.

Bibliográfia

1. Babbie.E. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassai Kiadó. 2008. (Eredeti mű: Earl Babbie: The Practice of Social Research. Wadsworth/Thomson Learning, 2001.) p. 113. p. 412.
2. Bass László- Koronczay Lilla: „Nem mehetünk el a szegénység mellett! – Interjú Nők Lapja. (2023. április. 03.) <https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szociologussal/> (Letöltve: 2024. 04. 19.)
3. Báder Iván: *Cigány gyerekek integrációja az oktatáspolitikai döntések tükrében* Doktori (PhD) értekezés. Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs, 2019. p. 138.
4. Fejes József Balázs: *Roma tanulók motivációját befolyásoló tényezők*. Neveléstudományi Tanszék, BTK, SZTE, Szeged 2005. p. 9.

²⁴ Interjú: Bass, 2023, <https://www.noklapja.hu/hetilap/2023/04/03/nem-mehetunk-el-a-szegenyek-mellett-interju-bass-laszlo-szociologussal/> (Letöltés: 2024. 04. 19.)

5. Gulyás Klára: Pedagógus nézetek vizsgálata a roma származású gyermekek oktatásának nevelésének kérdéskörében. In. *MATARKA*. 9. évf. 3. sz. 2018. p.51. https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/9_evf_2-3_sz_2018/ISSN_2062-204X_9_evf_2-3_sz_2018_051-062.pdf (Letöltve: 2024.04.21.)
- 6.Kende Ágnes: A roma gyerekek oktatási integrációja alulnézetből. In. *A Mozgó Világ* ,34.é.f.3.sz.(2008.március)https://epa.oszk.hu/01300/01326/00097/MV_2008_03_04.htm (Letöltve:2024.04.21.)
7. Komjáthy Zsuzsanna: *Ifjú-, és felnőtt korban mozgáskorlátozottá vált személyek munkaerő-piaci integrációjáról* Doktori (Phd) értekezés. ELTE Neveléstudományi Doktori Iskola. Budapest,2017.p. 43.
- 8.M. Nádasi M. : A kikérdezés. In. Falus.I. (szerk.) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszerébe*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó Kft. (2004) p.140-158
9. Péntes János et.al.: A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. KSH, Területi statisztika, 2018. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/terstat/2018/2018_01/ts580101.pdf p.3. (Letöltve: 2024.04.20.)
10. Rácz et. al.: Az EuropASI (Addikció Súlyossági Index) magyar nyelvű változatának reliabilitás- és validitás vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*,(2002) 57, 4:587-603.
- 11.Szabóné Kármán Judit: *A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete,mentális állapota.* PhD értekezés. Pécs, 2012. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14730/szabone-karman-judit-phd-2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltve:2024.04.21.)
12. Szokolcsy Ágnes: *Kutató munka a pszichológiában*. Budapest, Osiris Kiadó . (2004)
13. Tóth István György: *Középosztály(ok) Magyarországon és Európában*.2016. p.76 <file:///C:/Users/User/Downloads/04tothi.pdf> (Letöltve: 2024.04.21.)

Adatbázis

1. KSH, 2022. (adatbázis) A népesség főbb korcsoportonkénti összetétele https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes_adatok/#/8

(Letöltve: 2024. 04. 20.)

Internetes anyag

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger: 2. Az interjúk típusai

http://media.ektf.hu/levelezo/orai_anyagok/interju.pdf (Letöltés: 2024. 04. 20.)

Honlap

Szarvasi Egészségügyi Szolgáltató Kft. Szemmelweis Egyetem orvosi esküje.

https://www.szakorvosi.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=194:eskue

(Letöltés: 204. 04.20.)

MELLÉKLET

1.számú melléklet: Kérdőív minta

2.számú melléklet: Interjú minta

3.számú melléklet: Szülői hozzájárulás a kérdőívek kitöltéséhez

